

שבחי מהרי"ש

עיון ב"מחמת המציק" וה"הנסתרות והנגלות" ב"הכנסת כלה"

בין הסיפורים שבחלק הראשון של "הכנסת כלה" תופס מקום נכבד קובץ של שלשה סיפורים, "מחמת המציק", "הנסתרות והנגלות" ו"לסונקה", סיפורים שסופרו כתוצאה מהזדמנותו של ר' ישראל שלמה למחיצתם של ר' יחיל וחרבריו (עמ' קכד). ר' ישראל שלמה זה אינו ר' ישראל שלמה שהוא גיבורם של הסיפורים הנזכרים, ובמקום תיאור היחס בין הנמצא לבין הנפטר קובע המספר כי "כמה בנים יש לו לרבי ישראל שלמה שהיה מטפל עם ישראל כבנים? אמר לו: בנים אין לו, מעשים טובים חשובים מבנים". משמע, אותו ר' ישראל שלמה הנפטר, שר' ישראל שלמה הנוכח בא ומספר בשבחיו, משתבח בעיקר במעשיו ולא בצאצאיו. ואמנם קבע המספר כותרת מפורטת (שלא כדרכו בסיפורים הבאים) האומרת: "להגיד שבחו של רבי ישראל שלמה זכרונו לברכה, לפיכך הביא אדם שנקרא על שמו כדי שתתגלגל שיחה עליו" (עמ' קכג). משמע, רשאים אנו לראות בקבוצת הסיפורים הבאה מעין קבוצת שבחים למפעלותיו של ר' ישראל שלמה.

פרטים רבים אין המחבר מביא על גיבורו זה, אך פרט אחד שקול כנגד כולם: תושב שבוש הוא, ומגדולי פרנסיה ועשיריה הוא, וכל העיר חרדה לדברו וסרה למשמעתו. די בכך כדי לזהותו עם ר' ישראל שלמה המובא במקומות אחרים בכתבי עגנון כאחד מגדוליה של בוטשאטש, ואין בידינו כאן לעקוב אחר כל גלגוליו ומעשיו בכל רחבי יצירתו של המחבר. ואולם אספקט אחד שבדמותו בחלק זה של "הכנסת כלה" ראוי לעיון, שכן מעשה שמונת לפנינו החיבור "עיר ומלואה"¹ דומה שניתנו בידינו כלים להבין דברים הסתומים ב"הכנסת כלה".

במבנה של ספר "הכנסת כלה" עסקו רבים מטובי החוקרים, ביניהם ש. ורסס² וג. שקד³ ואין אנו באים להוסיף אל דבריהם. אך יש לציין עובדה בולטת אחת: בדרך השירשור של הסיפורים שבספר נהוג, כי מי שבדעתו לספר סיפור מזכיר מקצת עניינו, ולאחר מכן, לעתים קרובות, מהסס מלספר, עד שהמסובין דוחקין בו והוא מספר. קשה למצוא דוגמאות בספר "הכנסת כלה" לסיפורים שזכרו ולא ספרו. והנה דווקא במסכת זו שעוסקים אנו בה מצויה תופעה מעין זו. בפתיחת הדברים אין רמז ברור לכך, שכן ר' ישראל שלמה — המספר, ולא הגיבור — אומר כי "רצונו של בעל הבית זה כבודי, אלא שאיני יודע במה לפתוח תחילה, שרבי ישראל שלמה היה

1. ש. י. עגנון, עיר ומלואה, בעריכת גב' א. ירון, ירושלים ותל אביב תשל"ד.
2. עיין: סיפור ורשו, רמת גן 1971, עמ' 169—200.
3. עיין: לעגנון ש"י, ירושלים תשי"ט, 307 ואילך; אמנות הסיפור של ש"י עגנון.

מלא מעשים טובים, ועד שאני מבקש לספר מעשה זה אני נזכר מעשה נאה הימנר, דברים שהם תשובה לבקשת המסובים שיספר מעשה "כדי שנוציא מהם תועלת לנשמתנו"; האירוניה שבחילופי דברים אלה באה לידי ביטוי רק לאחר מכן. בהיתלותו בהיסוסיו של המספר מקדים ר' זכריה ומספר את מעשה "בעל מלאכות הרבה", ששאלת מעמדו ברקמת סיפורים זו שאלה חמורה היא. ורק לאחר מכן נזף ר' ישראל שלמה המספר בר' זכריה: "קובל אני עליך גביר בן גביר שאתה מדמה פרנס ומנהיג למלמד עני. אמר לו רבי זכריה: לא האדם עיקר אלא המעשה, כמו שאמרו חז"ל אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו" (עמ' קכו). רפליקה דיאלוגית זו מחריפה עוד יותר את ההכנה לסיפור הבא, "מחמת המציק", שעניינו זיווגין, כפי שאומר המספר כי המסיבה בה הוא יושב דומה עליו כמסיבת אירוסין.

המעשה "מחמת המציק" ידוע היטב ואין כל טעם לחזור עליו. עיקרו מעשה בקבצן שנודמן לשבוש, ור' ישראל שלמה נוכח כי בור ועם הארץ הוא, אך בעל נימוסין וידע דרכו בין הבריות. ומאחר שאותה שעה מצוי היה לו שונא בעיר — ר' שמעון נתן החליט להפילו בפח ולהשיא את בתו של ר' שמעון נתן לעם-הארץ זה. לשם כך התייחס אליו כאל תלמיד חכם, פירסם ברבים כאילו חכם גדול בתורה הוא — וחיידושים בתורה בשמו הביא בשם תיבת כתבים של חסידי שבתי צבי שהיתה גנוזה עמו — אלא שנטרפו קלפיו של ר' ישראל שלמה פרנס שבוש משעה שמצא לו הבחור רב והחל ללמוד תורה באמת, וטרם הגיעה עת חתונתו זכה, בלא ידיעת ר' ישראל שלמה, לכתב הסמכה מכמה רבנים, ובשעת חתונתו נשא דרשה שהסבה גאוות רבה לאבי הכלה, ונמצא מי שזמם להפיל את חבירו בפח נופל בו עצמו. שם הסיפור — "מחמת המציק" — גיתן על סמך שמועה שהפיץ ר' ישראל שלמה כאילו ברח הבחור מפני הפורענות כגדולי ישראל שנמלטו מן החרב בשנת ת"ח, ועל ידי כך ייחס לו שלשלת יוחסין נכבדה, עם שהסביר את יתמותו. הסיפור מסתיים בסוף טוב, לכאורה, שכן ר' ישראל שלמה משלים, לפחות כלפי חוץ, עם יריבו שמעון נתן. לאחר סיפור זה בא פרק מוזר, שהמספר לא מצא לו שם נאות מלבד "אינו ארוך כפרק שלפניו וקצר מן הפרק שלאחריו" (עמ' קנא), ובו דנים בני החבורה בפירוש הסיפור ששמעו, ומפתיע הדבר שבעוד שגוף הסיפור כולו בבירור אינו אלא גנאי לנקמתו וקטנוניותו של ר' ישראל שלמה, הרי אין הדברים באים לידי ביטוי בפי התבורה, המשבחת את דרכיו הנסתרות של האל. ואולם הקטע החשוב לענייננו מצוי בסופו של פרק זה, וברצוני להציע שאין פירושו של קטע זה כפשוטו:

"אמר רבי זכריה חתנו של רבי אפרים, וכי זה בלבד יש לנו על רבי ישראל שלמה? אלא מוטב שאשתוק, שאין מזכירין את המתים אלא לשבת. אמר שמואל בעלה של פריילי אחות אשתו של רבי זכריה, סיפור מעשה יש בפוך ואתה רוצה לאבדו ממנו, מה היה המעשה? אמר רבי זכריה: ולואי ולא היה מה שהיה. אמרו המסובים: הסו רבותי ונשמע את דברי רבי זכריה. אמר רבי זכריה: כבר מלתי אמורה, וישב ושתק" (עמ' קנב).

שלש פעמים סרב בפירוש לספר. בכל זאת לא נחה דעתם של המסובים והמשיכו להפציר בו:

"וישבו כל המסובים ונצטערו. צחק זיידא בעלה של פרומשטי אחות אשתו של רבי זכריה ואמר: אל תחושו לשתיקתו, מכיר אני את זכריה גיסי, כשהוא נזכר מעשה אפילו בין גאולה לתפילה מפסיק ומספר. נפנף רבי זכריה בירמולק"ה המרובעת על ראשו ואמר, שראוי היה שלא אספר, אלא מחמת שני טעמים אני אספר, שדברי אמת מצווה לספר ושאפילו לאדם כרבי ישראל שלמה איני מחנף" (עמ' קנב).

מכאן ואילך בא סיפור קנאתו של ר' ישראל שלמה בר' אבלי צדמיר, מגדולי העיר שבוש ומצאצי מייסדיה, וכיצד נודמן לו שידוך הגון באחד מגדולי בראד, ולאחר שנחתמו התנאים פסק נדוניה, עשירית מנדונית בתו, לענייה ששמה כשם בתו, ובאמצעותו של ר' ישראל שלמה הגיעו דברי רכיל לבראד כי העשיר אינו עשיר, כי הוא ליצן מליצני העיר, ובתו ענייה מרודה, ובסופו של דבר נתבטל השידוך וניתן גט לכלה מיד עם הכנסתה לחופה, ודי בזיון וקצף. סיפור זה ארוג במסכת הכללית של "הכנסת כלה" שכן בו עניין שיתוף השם בין קבצן לעשיר מביא לתוצאות ברוכות, ואילו במקרה זה מביא הדבר לאסון.

מבקש אני להציע לפני הקורא כי החלוקה שהוצעה לעיל לדברי ר' זכריה קודם ססיפר את "הנסתרות והנגלות" אינה חלוקה מלאכותית, אלא חלוקה שחילק המחבר במתכוון; במלים אחרות: לא אותו סיפור שעלה בדעתו של ר' זכריה הוא הסיפור שלפנינו, אם כי אין ספק שגם הסיפור הנדון ממלא אחר התנאים המצטיירים מהיחסיו של ר' זכריה, שכן יש בו הרבה יותר משמץ של גנות לדמותו של ר' ישראל שלמה. ואולם העיון מעיד כי יש מקום לדברי גנות חריפים פי כמה וכמה. לאחר הסיפור הזה מובא באריכות סיפור של לצון, "לסונקה", מעשה בחתולתו של ר' ישראל שלמה. הפעם אין ר' ישראל שלמה פוגע באדם אלא הסיפור מאיר את דמותו ואת ענייניו, כביכול מן הצד, מצד יחסו לחתולתו, ובדיעבד — מתוך הקבלה בין יחסו לחתולה לבין יחסו לבני אדם. היסוד המשותף לשלושת הסיפורים, שהצעתי להם את הכינוי "שבחי מהרי"ש" בעקבות פתיחתו של עגנון, שהיה אמון על ספרי שבחים של צדיקים, ובוודאי כינוי זה יש בו מידה גדושה של אירוניה. אירוניה זו מתחזקת מתוך עיון כמעט בכל שורה בכל אחד משלושת הסיפורים הללו, שאין בהן גם אחת שאינה מתארת תיאור אירוני אכזר וחושף את גסות רוחו, נקמנותו, ערמומיותו, קמצנותו, וזלזלותו, בורותו, שררתו ויתר מידות טובות שנתברך בהם ר' ישראל שלמה. דומה שקשה למצוא ב"הכנסת כלה" דמות כה שלי-לית כר' ישראל שלמה, שעגנון אינו מציירה בצבעים שליליים בולטים, אלא כביכול שותף הוא לציבור הנכנע לקיסמו ולעשרו של ר' ישראל שלמה, ומספר שבחיו, אלא שהקורא חייב להבין עד היכן הדברים מגיעים.

ואולם עד היכן מגיעים הדברים באמת? רמז לכך יש לנו בראשיתו של הסיפור "מחמת המציק", ויש לבדוק את הדברים מקרוב:

"לאחר שסיים רבי ישראל שלמה הפרנס תפילת שחרית נתעטף בעטיפתו החמה ונטל את מקלו ואת טליתו ותפילו ועמד לחזור לביתו. הציץ וראה שהקרישה האדמה והעלתה קרה, שהשמש שהיה מוליכו שחרית וערבית לביתו אינו בבית

המדרש. והיכן היה, בחוץ היה, שאותו היום כפתהו לחצוף אחד שהחציף פנים כנגד רבי ישראל שלמה והיה השמש עומד עליו ומשמרו שלא יבואו חבריו ויתירוהו. לכאורה יכול היה רבי ישראל שלמה לשמוח שנפרע מעו פנים ועשה בו דין, אלמלא לא היה מבקש אותה שעה לשתות כוס המין. ומי גרם שיתעכב ולא ישתה המין, חצוף זה שהוצרך השמש לשמרו בשעה שהוא עצמו צריך לשמש שיוליכנו לביתו. ולא עוד אלא אפילו נפרע מכל עזי פנים שבעיר, עדיין שמעון נתן ראש כולם קיים" (עמ' קכו—קכז).

משמע: הדרכים העלו קרח, כפור בחוץ, ר' ישראל שלמה עטוף באדרתו ואינו יכול ללכת לביתו לשתות כוס חמין שכן אין מי שיעזרנו בדרך, ובאותה שעה כפות בחוץ—ונשמר על ידי השמש—נער שהחציף פנים כלפי ר' ישראל שלמה. מכאן ואילך מתחילה העלילה להתגלגל, שכן ר' ישראל מבקש את עזרתו של אותו בחור שלאחר מכן הוא מייעדו להיות חתן לאויבו, שמעון נתן.

לא די אפוא במסכת "שבחים" ארוכה שחולק עגנון לר' ישראל שלמה בשלושת הסיפורים הללו, "מחמת המציק", "הנסתרות והנגלות" ו"לסונקה", שבחים המקיפים את כל תחומי התנהגותו של הפרנס בעל השררה, ואשר לעתים קרובות נלווה אליהם התואר "מושיעם של ישראל", והכל מבקשים את עזרתו ועצתו בשעה שמתרגשת פורענות, בעוד הוא אינו עושה דבר אלא זה שתועלת עצמו בצידו, אלא מוסיף הוא לנו ידיעה כי מי שאינו עשיר כר' שמעון נתן או ר' אבלי, ואין בכוחו של ר' ישראל שלמה להתמודד עמו במישרין, אחת דינו להיות אסור בחוץ, בשלג, בעוד ר' ישראל שלמה הולך לביתו לשתות כוס חמין.

הנהגה שבה זה שנשתבח בו ר' ישראל שלמה איש שבוש, היא בוטשאטש, חוזר ועולה בצורה בולטת ב"עיר ומלואה", כלומר השבת שמושיעם של ישראל הוא. בספר זה מונה עגנון שורה ארוכה של חברות צדקה, תלמוד תורה, הכנסת אורחים וכדומה שהיו בעיר, וביניהן דן הוא בחשובה שבחברות—"פדיון שבוים"; ואלה דבריו:

"לשעבר חברה אחת היתה בעיר כמו ברוב הקהילות שבפולין פדיון שבוים שמה, וגדולה שבכל החברות היתה. משבטלה מלכות פולין בטלה החברה, שאף על פי שידה של מלכות אוסטריה היתה קשה על ישראל שוב לא היו הפריצים משליכים את המוכסים שלא שילמו את הראט"ע בעונתה, ושוב לא הוצרכו לפדות שבוים. ועוד ר' ישראל שלמה שהיה חשוב בעיני האומות היה מליץ טוב ליהודי הכפרים ועל כל צרה שלא תבוא היה משתדל לפני השרים והם עושים את רצונו. ואף שרי פולין בהולים היו לעשות רצונו, שפעמים הרבה הוצרכו לו להיות להם למליץ בפני שרי אוסטריה, שפעמים הסיעו דעתם מחוקי אוסטריה והיו נוהגים כדרכם כדרך שהם למודים והעלו עליהם קפידתם של שרי אוסטריה והיו באים אצל ר' ישראל שלמה שהיה מלמד עליהם זכות לפני שרי אוסטריה שניתנה הממשלה בידם".⁴

4. עיר ומלואה, עמ' 512—513. ועיין מ"ש בעניין זה בעקבות הרצאה ב"יד עגנון" באוניברסיטת העברית, שנדפסה ב"הארץ", 15.3.74.

משמע, עגנון מונה בקטע זה כשני תריסרים של חברות תורה וצדקה שקיימות היו בבוטשאטש, וחבורה אחת שלא היתה קיימת — חבורת פדיון שבויים, שלא היה בה צורך, משום שר' ישראל שלמה קיים, ומשעה שהוא קיים, לא רק שיהודי אינו זקוק לפדיון, אלא אפילו גוי מבין הפולנים, שכן ר' ישראל שלמה משמש לו מליץ יושר. כבר על פי דברינו אלה תימה גדול לפנינו: מי שימש מליץ יושר לר' שמעון נתן, שכמעט נפל בפח של חתן שאינו מהוגן, ואשר ר' ישראל שלמה זמם להלבין פניו ברבים ביום חתונת בתו בסיוע הכתבים של כת שבתי צבי השמורים עמו? ומי שימש מליץ יושר לר' אבלי ששליחו של ר' ישראל שלמה, פני, גרם לביטול נישואיו חביא להלבנת פנים של בת ישראל? וביותר — מי שימש מליץ יושר לאותו "עז פנים" שקשור היה בשלג ושמשו של ר' ישראל שלמה מייסרו?

אך שאלות אלה כאין וכאפס הן לעומת השאלה — או התשובה — שמעורר הסיפור שבתוכו משולב הקטע בדבר חברת פדיון שבויים שהובא לעיל, הוא הסיפור "יעקילי", ששתי נוסחאות ממנו נכללו בקובץ "עיר ומלוואה"⁵. סיפור זה קשור לעניינינו, שכן גיבורו הוא מי שתכונתו העיקרית — וכמעט היחידה — שהחציף פנים כלפי ר' ישראל שלמה, כפי שעשו גיבורי הסיפורים ב"הכנסת כלה". האם ר' ישראל שלמה שב"עיר ומלוואה" הוא ר' ישראל שלמה שב"הכנסת כלה"? לכאורה שאלה יש כאן, שכן המספר בסיפור המאוחר פותח בדברים "פרנס גדול היה בעירנו כמותו לא היה בין הפרנסים הראשונים ולא בין מנהיגי המדינה, הוא היה עשיר ויחסן ונדבן ובעל הדרת פנים ועומד על דעתו ואינו מוותר אפילו כחוט השערה, וכשמו ר' ישראל שלמה, כשם קרובו ר' ישראל שלמה הראשון זכרו לברכה תפארתה של משפחת בית אבותיו, שפעמים הרבה הזכרנו את מעשיו" (עמ' 508). אפשר שביקש המחבר לומר כי צאצאיו של אדם כמותו, ואפשר שקיבץ יחד תכונותיהם של בני כמה דורות כדי לעצב קו-אופי אחד; ואפשר שבאמת אותו ר' ישראל שלמה הוא, אם כך הדבר ואם כך, ברור ש"ישראל שלמה", במופשט מאישיותו החד-פעמית בדורו, קו עיקרי הוא מן הקווים שבהם נצטיירה בוטשאטש בעיניו של עגנון, הדברים צריכים עיון. כאן אין אנו עוסקים אלא במקצת הדברים שנאמרו עליו בכלל כתבי עגנון, ובוודאי יימצא מי שיוסיף על כך כהנה וכהנה.

מכל מקום, הדמות העיקרית — לאור סיפורי "יעקילי" שב"עיר ומלוואה" — הוא אותו "עז פנים" מוכה שב"הכנסת כלה". גם יעקילי תכונתו העיקרית היא שהעיו פנים בישראל שלמה, שכן הוא אומר פעמים אחדות: "התחיל הוא מעיו פנים כנגד הדיינים וקרא אותם עבדי ישראל שלמה וכן אמר להם איני מתיירא לא מכם ולא מישראל שלמה" (עמ' 515); "ומה היה סבור, שהיו צריכין לו באותה הסעודה לשמש לפני האלופים ומאחר שלא היה שם מבקש ר' ישראל שלמה להענישו, לכך קרא לדיינים עבדי ישראל שלמה" (שם), ובהמשך: "אמר, אוי לו לישראל שלמה כשאני אצא חפשי, נשבע אני שלא יצא מידי חי, הגיעו הדברים אצל ר' ישראל שלמה וראו והכירו שנפל עליו פחד. נודרו ר' ישראל שלמה והביא את העניין לפני שופטי

5. עמ' 501—507, 508—517. ועיין מ"ש ב"הארץ" שם.

המחוז ולא נח ולא שקט עד שהוציאו דינו לתלייה. שלח ר' ישראל שלמה לטשרנר-ביץ אצל התליין בנו של התליין שנתמנה מטעם יוסף קיסר והיה מפורסם בכל המדינה שממיו לא ניתק החבל שכרכו על צואריו של תלוי" (515-516). משמגיע התליין לעיר כמובן ר' ישראל שלמה הוא שקובע לו את מקום דירתו.

דברים אלה לקוחים מן הנוסח השני, המפורט יותר, של מעשה יעקילי, אך אין הם שונים מן הדברים שבנוסח הראשון:

"נמסר יעקילי בידי עצמו, כלומר בידי יצרו יצר תינוק. לא ידע מעצור לרוחו וגבול לזדון לבו. בשביל שלא נתיירא מן החיים ומן המתים קיבלוהו הקברנים בתברתם ועשאוהו קברן. שמע ר' ישראל שלמה פרנס העיר ועיקם את חוטמו. שמע יעקילי והבין שאין דעתו של ר' ישראל שלמה גוחה ממנו. העיז פנים ודיבר עזות וחירף וגידף את ר' ישראל שלמה. לסוף התלוצץ ואמר, אף על פי שאיני חשוב בעיני ישראל שלמה, חשוב הוא בעיני ומוכן אני לקברו ואפילו מיד. אם הגיעו דבריו של יעקילי אצל ר' ישראל שלמה אם לא הגיעו, הדעת נותנת שלא היה אדם בבוטשאטש שביא דברים שכגון אלו בפני ר' ישראל שלמה" (עמ' 501—502). ברור שהמשפט האחרון לשון סג' נהור הוא, וכי כוונת המחבר לומר כי מיד נחפזה כל העיר לספר לר' ישראל שלמה את דברי יעקילי.

תוצאת הדברים היתה, שכשנאשם יעקילי על לא עוול בכפו במעשה שוד ונסיון לרצח כביכול, "לאחר מעשה הגזילה ומעשה החניקה מצא ר' ישראל שלמה שהגיעה שעתו של יעקילי ללמדו דעת, שסוף בריון לבית האסורים" (עמ' 503). ואם מלכתחילה לא נתכוון ר' ישראל שלמה אלא לחבשו בבית האסורים, לאחר מכן סיבב את הדברים כך שנידון יעקילי לתלייה על מעשה שלא עשה — מלבד עזות פניו כלפי ר' ישראל שלמה (הדברים מפורטים בעמ' 504).

דרך ארוכה עבר תיאורו של ר' ישראל שלמה ממי שמנסה להביא את יריבו להשיא בתו לחתן שאינו הגון, ומי שמביא לביטול החתונה כשרה, ומי שמעדיף את חתולתו על בני דם שבעירו, עד שגרם לכך שנער שחטאו היחיד היה שהעיז פנים כנגד הפרנס נידון לתלייה בידי המלכות. אף אותו "עז פנים" שבראשית "מחמת המציק" שדינו הראשון היה להיות אסור בשלג, עבר דרך ארוכה עד שנידון לתלייה על במה כשכל הגויים שבסביבה, לרבות רבים מבני ישראל, צופים במחזה, ואולם ישראל שלמה אחד הוא, ויעקילי אחד הוא, בדמות שלבשה בוטשאטש בעיני עגנון, אף אם פיצל את הדברים סיפורים סיפורים, מהם שהקדים לספרם ב"הכנסת כלה" ומהם שאחר לספרם ולא יצאו לאור אלא לאחר פטירתו ב"עיר ומלוואה".

האם ניתן לשער כי היסוסו של ר' זכריה שהובא לעיל, אשר סירב שלש פעמים, שלא כדרכו, לספר במעשי ישראל שלמה, נבע מכך שהסיפור שעלה בדעתו היה מעשה יעקילי, וכי ר' זכריה, כר' שמואל יוסף עגנון, סברו כי לסיפור זה יאה גניזה, לפחות לפי שעה, כדי שלא לספר בגנותם של ישראל יתר על המידה? אין הדברים כתובים בפירוש, וצריכים אנו להזהר בכגון דא, אך נראה לי שאין להוציא את הדבר מכלל אפשרות.

הדים למעשי ר' ישראל שלמה פזורים בכתבי עגנון, ומצפים למי שיקבצם,

ואולי יצליח אחד החוקרים לגלות את המסתתר מאחרי הניגוד-שלכאורה שבין יעקב—עז הפנים והטהור, לבין ישראל—העשיר ולבו גס כשלמה, כשתי פנים של אותה עיר, אותה חברה, שהמספר האמן, אף אם רטט עטו בידו, לא יכול היה להסתיר מעיני קוראיו את מלוא אימתו של ניגוד זה.